

EXAMENSARBETE
HÖSTEN 2005
Läroarutbildningen

Utan leken stannar livet
En studie om pedagogers uppfattningar
om sitt förhållningssätt till barns lek

Författare:

Annika Hagberg
Malin Lindh

Handledare:

Ingrid Lindahl

Utan leken stannat livet

En studie om pedagogers uppfattningar om sitt
förhållningssätt till barns lek

Författare:
Annika Hagberg
Malin Lindh

Handledare: Ingrid Lindahl

Abstract: Syftet med vårt arbete är att belysa pedagogers uppfattningar om sitt förhållningssätt till barns lek. Metoddelen bygger på intervjuer med sex förskollärare, fem kvinnliga och en manlig. Genom vår undersökning kom vi fram till att förskollärarnas genomgående tankar kring lek är att lek ska vara ett naturligt, frivilligt och viktigt inslag i barnens verksamhet och att leken betyder oerhört mycket för barns utveckling och lärande. Förskollärarna betonar också att den sociala och språkliga kompetensen utgör den största delen av lärandet i leken. Tids- och utrymmesmässigt är leken prioriterad, men att det ändå förekommer skillnader som beror på tidsbrist, stora barngrupper, styrda aktiviteter och rutintider. Vårt arbete visar även att förskollärarna talar kluvet om sitt deltagande och sin funktion i leken, som är att utveckla, styra upp och observera barnens lek.

Nyckelord: Lek, förhållningssätt, förskollärare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	5
1.1 Syfte	5
2. Bakgrund	6
2.1 Definition av begreppet lek	6
2.1.1 Vår definition av lek	8
2.2 Historiskt perspektiv på lek	9
2.3 Leken från olika perspektiv	10
2.3.1 Psykoanalytiskt perspektiv – leken inifrån och ut	11
2.3.2 Kognitivt perspektiv – tolkning och anpassning	13
2.3.3 Kulturhistoriskt perspektiv	
– en dialektisk relation mellan det inre och det yttre	14
3. Lekens plats i styrdokumentet	16
3.1 Barnstugeutredningen	16
3.2 Pedagogiskt program för förskolan	16
3.3 Läroplanen	17
4. Forskning om pedagogens förhållningssätt till leken	19
5. Problemprecisering	22
6. Metod	23
6.1 Urval	23
6.2 Utprovning av intervjuguide	24
6.3 Datainsamling	24
6.4 Dataanalys	26
6.4.1 Kritiska reflektioner av val av metoder	26

7. Resultat	27
7.1 Naturligt, kul och livsviktigt	27
7.1.1 Lek är naturligt	27
7.1.2 Lek kan vara på kul också	27
7.1.3 Leken är livsviktig!	28
7.2 Träning, bearbetning och nya barngrupper	29
7.2.1 Träning	29
7.2.2 Bearbetning	30
7.2.3 Nya barngrupper	30
7.3 Vuxna erbjuder möjligheter – barnen hittar egna vägar	31
7.3.1 Utrymme för lek	31
7.3.2 Tidsbrist?	32
7.4 Rollfunktioner, deltagande samt roligt	33
7.4.1 Tre rollfunktioner – observera, utveckla och styra upp	33
7.4.2 Låta vara eller medverka på barnens villkor	34
7.4.3 Roligt, viktigt och intressant	34
8. Diskussion	37
9. Sammanfattning	41
Referenslista	
Bilaga 1	
Bilaga 2	

1. Inledning

Vi har valt att fördjupa oss inom området lek med tyngdpunkt på att undersöka pedagogers uppfattningar om sitt förhållningssätt till barns lek. När vi började vår lärarutbildning var lek en naturlig del för oss vid kontakten med barn, men vi funderade inte närmare på hur förhållningssättet verkligen är bland pedagogerna ute i dagens förskolor. Under våra verksamhetsförlagda utbildningar (VFU) i förskolan, har vi reflekterat över pedagogers förhållningssätt, deltagande och inte deltagande i leken. När vi nu reflekterar över hur olika pedagoger agerar kring barns lek, har tankar kring deras förhållningssätt uppkommit. Dessa funderingar ledde till att vi letade aktuell forskning om lek och fann en avhandling i pedagogik av Charlotte Tullgren (2004), där hennes forskning gav oss inspiration till vårt arbete. Vår förhoppning med detta pedagogiska arbete är att redan verksamma förskolor och blivande lärare, ska få ta del av vår undersökning om pedagogens tankar kring sitt förhållningssätt till barns lek.

1.1 Syfte

Det övergripande syftet med vårt arbete är att belysa pedagogers uppfattningar om sitt förhållningssätt till barns lek.

2. Bakgrund

Inledningsvis gör vi ett försök att definiera begreppet lek. Därefter följer historik och grundläggande teorier om lek.

2.1 Definition av begreppet lek

Att finna en enhetlig definition av begreppet lek är inte lätt. Enligt Margareta Öhman (1996) finns det lika många definitioner av lek som det finns lekande människor. Vad är då lek?

Vi började med att slå upp ordet lek i uppslagsverket Bonniers Compact Lexikon 2000 och där fick vi fram följande;

”Hos riktigt små barn *ett sätt att erövra yttvärlden och den egna kroppen.*” (s. 629)

Barnanalytikern Donald Woods Winnicott (1981) anser att lek är *att göra* och att *barnets första skapande aktivitet* sker i ett slags lekområde (det tredje rummet). Detta ”rum” ligger någonstans mellan barnets fantasi och verklighet, där det yttre (verkligheten) och det inre (känslor och tankar) möts. Enligt Winnicott har vi detta rum med oss hela livet. Den ryske psykologen Lev Semjonovitj Vygotskij (1896 -1934) vidareutvecklar förståelsen av lek. Han belyser att fantasi, tolkning och vilja är inre processer i yttre handling och därför är inre och yttre handling oskiljaktiga. Vygotskij anser att leken är *ett möte mellan det yttre och det inre*. I leken blir fantasi till handling och gestaltning där barnet tolkar sina upplevelser (Vygotskij, 1981). Kommunikationsteoretikern Gregory Bateson (Öhman, 1996) menar att lek är *ett sätt att förhålla sig till verkligheten*. Barnen använder sig av så kallade leksignaler (metakommunikativa signaler) och dessa signaler talar om att det är lek. Lesignalerna uppstår i form av ögonkommunikation, tonfall, kroppsspråk och mimik där barnet samtidigt pratar om leken och i leken. Lekforskaren Birgitta Olofsson (1991) beskriver leken som en *mental inställning, ett förhållningssätt till verkligheten* där det är tydligt att lek pågår. Det som händer i leken ska tolkas som lek och inte som allvar, vilket barn och vuxna gör genom leksignaler. Andra förutsättningar för lek tillsammans med andra barn och vuxna är att alla som deltar i leken kan grundreglerna samförstånd, ömsesidighet och turtagande.

Dessa regler beskriver Olofsson följande:

Samförstånd menas att barnet leker tillsammans med ett annat barn eller vuxen, som också vet vad det är för lek de leker och att det är lek som pågår.

Ömsesidighet innebär att oberoende av ålder och styrka växer leken fram i ett samspel. Målet är att leka och inte att vinna.

I *turtagandet* turas barnen om att bestämma och ta initiativ till vad som ska hända i den fortsatta leken. Barnet väntar här på sin tur i hänsyn till andra barn och vuxna

I en annan studie av Olofsson (1987) belyser hon att barnet lär sig leka redan på skötbordet i samspel med den vuxne och att leken är *frivillig, lustfylld och har en spontan karaktär*. Studien visar också att leken föds i stunden och verkställs omedelbart. Att leka är kvalificerad hjärngymnastik där barnen ska hålla personer och handling klart för sig och samtidigt föra handlingen framåt, vilket kräver stark koncentration. I denna koncentration går barnet in i leken till hundra procent och känner exempelvis inte hunger eller köld. I leken uppstår hängivelse och självförglömmelse. I leken erövrar barnet också erfarenheter från omvärlden. Detta skriver Gunilla Lindqvist (1996) vidare om i en studie, att barnet ökar sin medvetenhet av omvärlden med hjälp av *inlevelse och distans* i leken. Medvetenheten förenar känslan med betydelse och mening, vilket innebär att känsla och tanke hör ihop. Genom tankar och känslor tolkas fantasin och leken kan därför ses som en fantasiprocess.

I litteraturen *Lärandets grogrund* (Ingrid Pramling Samuelsson & Sonja Sheridan, 1999) citerar vi följande:

” Barn erövrar omvärlden genom leken. När barn utforskar och försöker förstå sig själva och sin omvärld sker det oftast genom lek. ... I leken upptäcker barn också sina förmågor och intressen. Genom leken utvecklas barn socialt, känslomässigt, motoriskt och intellektuellt. Lek och lekfullhet bör därmed ses som en betydelsefull dimension i allt lärande.” (s. 83)

Detta citat belyser lekens betydelse för barns lärande och lärande som lek.

Oddvar Fagerli, Ole Fredrik Lillemyr och Frode Söbstad beskriver i sin litteratur *Vad är förskolepedagogik?* (2001) några olika sorters lektyper. Barns lek under de två första levnadsåren är *senso- motorisk lek* (funktionslek) där de njuter av funktionen av att upprepa

en handling. När barnen kommer upp i 3-8 års ålder brukar *rollek* vara särskilt tydlig. Det är då de brukar leka lekar med olika roller, som till exempel mamma, pappa och barn. *Regelleken* brukar uppkomma vid 7-12 års ålder. Det är den lektyp som är mest central och där leken styrs av olika regler. *Rörelseleken* är en typ av vild lek. Leken brukar uppkomma när barnen är 6-15 år, men finns under alla åldrar. Leken har av Fagerli, Lillemyr och Söbstad delats in i fyra dimensioner och beskrivs på följande sätt:

1. Leken är motiverad inifrån och är ofta förknippad med lustkänsla och spänning.
2. Barnet åsidosätter verkligheten i leken och använder sig av fantasi, skapande förmåga och egna förutsättningar. Barnet bortser från sin egen person, vilket ger en trygghet för barnet som då vågar mer utan att kunna misslyckas.
3. Barnet har själv en viss kontroll av vad som sker i leken. Barnet deltar aktivt i den egna rollen eller funktionen och kan själv bestämma sitt deltagande och handlande i leken.
4. För att leken ska fungera så är samspelet viktigt. I leken måste barnen även kunna leksignalerna och ha förmåga att kommunicera på flera plan med de barn som deltar i leken.

2.1.1 Vår definition av lek

Att förklara begreppet lek är svårt eftersom det kan beskrivas på flera olika sätt. Förklaringar som vi påträffade kring leken var att lek kan förstås som:

1. ett sätt att erövra yttervärlden och den egna kroppen
2. att göra samt att det är barnets första skapande aktivitet
3. ett möte mellan det yttre och det inre
4. en mental inställning, ett förhållningssätt till verkligheten
5. frivillig, lustfylld och har en spontan karaktär
6. att få inlevelse och distans till omvärlden

Lek för oss är även att barnen erövrar lärande och utveckling kring språk, motorik, kommunikation och socialt samspel. Vi tolkar också att alla typer av lek är viktiga och ska förekomma på ett naturligt sätt och i den utsträckning som barnen har behov av.

2.2 Historiskt perspektiv på lek

Redan före vår tideräknings början, på 300-talet, förekom lek i undervisning av barn. Två filosofer som levde i Grekland var Platon (427 -347 f.kr.) och Aristoteles (384 – 322 f.kr.). De hävdade att det som man lär sig under tvång och plåga inte fastnar lika bra och djupt som det som man lär sig under lustfyllda former såsom lek (Kent Hägglund & Kerstin Fredin, 2001). Enligt Kent Hägglund (1989) ansågs sedan leken i många decennier vara en betydelselös sysselsättning. Därför finns det inte mycket skrivit om leken. Man ansåg att leken inte var något som enbart hängde ihop med små människor utan alla i hela samhället lekte i stora karnevaler och årstidsfester. En annan som hyllar leken är den schweizisk – franske filosofen Jean - Jacques Rousseau (1712 – 1778), som skriver i sin bok *Emile eller Om uppfostran* (övers. 1912) att leken är barns naturliga sätt att inhämta lärdomar. Rousseau menade att undervisningen för det unga barnet skulle bygga på lek och att barnet skulle utvecklas och uppfostras i form av en natursyn. Barnet sågs som godhjärtat, fritt och oskyldigt med behov av skydd och uppfostran. Människan formas och utvecklas genom uppfostran vilket Rousseau liknar vid att en planta som genom odling formas och utvecklas. Allt som vi fattas som barn får vi av de vuxna genom uppfostran samt att vi formas av vår omgivning och erfarenheter. Man ska ta tillvara på barnets naturliga anlag och inte forma barnet efter redan färdiga mallar. Rousseau menar att man måste ha respekt för barnets inre frihet och mänsklig värdighet.

Hägglund (1989) skriver även om de tyska författarna Johann Wolfgang von Goethe (1749 – 1832) och Friedrich von Schiller (1759 – 1805). De ansåg att leken var ett pedagogiskt hjälpmedel och grund för konstnärligt skapande. Schiller menade att i leken kan människan vara fri och förena förnuft och natur. Endast den lekande människan är människa fullt ut. En annan pedagog som lägger stor vikt vid barnet och leken är den tyske pedagogen Friedrich Fröbel (1782-1852), vilket Fröbel beskriver i sin bok *Människans fostran* (1999). Han ses som förskolans ledargestalt och är den person som har haft störst inflytande på förskolepedagogiken, genom sin betoning på lekens betydelse för barns utveckling. Fröbel var den förste som skrev ett pedagogiskt program för barn och år 1840 grundade han den första barnträdgården översatt från tyskans kindergarten, en småbarnsskola. Han ansåg att barnträdgården inte skulle vara någon skola utan det viktigaste var att man tog vara på barns inneboende verksamhetslust och naturliga nyfikenhet. Fröbel var inspirerad av bland annat Rousseaus och den schweiziske pedagogen Johann Heinrich Pestalozzis (1746 – 1827) tankar kring barns utveckling. Från dessa tankar hämtade Fröbel det centrala i sin pedagogik,

nämligen att barn sågs som ett frö som hade alla möjligheter till utveckling och tillväxt vid god omvårdnad. Enligt Fröbel är leken barndomens mest naturliga uttrycksform. Leken är inget tidsfördriv, den är vägen till kunskap, någonting mycket viktigt som måste tas på stort allvar. I Frøbels tankevärld fanns två vägar till kunskap, den ena är tanken och den andra är känslan. Fröbel anser det viktigt att stödja barnen i deras arbete att förstå världen. Fröbel tar även upp att naturen, odling av växter och hemmets fostran är en viktig del i pedagogiken för barns utveckling. Fröbel menade att barnträdgården inte skulle ersätta hemmet utan ses som ett komplement. Leken skulle vara i centrum för barns utveckling och på så sätt skapa fria människor. Fröbel utvecklade också ett lekmaterial som skulle främja barnets lärande genom leken. Detta lekmaterial fick namnet lekgåvor.

I boken *Frøbels lekteori och lekgåvor* (1991) har Brita Lena Öman delat in Frøbels lekgåvor i fyra grupper,

1. Lek med kroppar – som till exempel boll, kub, cylinder och leklådor.
2. Lek med ytor – som till exempel lägglappar för figurläggning och papperskvadraten för vikning.
3. Lek med linjer – som till exempel den tecknande eller sydda linjen, trästickor och flätremсор av papper.
4. Lek med punkter – som till exempel utstuckna punkter och ärtor, frön, stenar, pärlor, snäckor och sand.

Det finns totalt 20 lekgåvor, och dessa gåvor ska enligt Fröbel uppmuntra barnet att framställa livs-, kunskap- eller skönhetsformer.

Vår reflektion om Frøbels lekgåvor är att dessa gåvor utgick från att göra och barnet skulle arbeta och lära sig genom leken. Barnet skulle i samspel med den vuxne utforska och lära i meningsfull lek. Leken var därför styrd av den vuxne och ansågs bara vara meningsfull när den vuxne hade planerat leken. Vi tolkar därför att den fria leken inte var lika värdefull.

2.3 Leken från olika perspektiv

För att kunna genomföra ett vetenskapligt arbete behöver man ha olika teorier att utgå ifrån. Olika teorier hjälper oss att se till exempel en lärandesituation ur olika synvinklar, så att vi

kan få svar på de frågor vi har i vår undersökning. Detta leder fram till en förståelse och kunskap vilket ger vägledning för konkreta handlingar och beslut. En teori ska även vara möjlig att kritisera och pröva, samt vara klart formulerad. Nya frågor ska också uppstå inom teorin och inspirera till vidare forskning (Philip Hwang & Björn Nilsson, 2003). Lekens betydelse för barns utveckling har uppmärksammats i flera teorier. Vi tar upp några olika teoretiker och deras syn på leken.

2.3.1 Psykoanalytiskt perspektiv – leken inifrån och ut

Människans omedvetna drifter och motiv styr människans utveckling, det människan gör och tänker påverkas av det omedvetna, vilket är grundidén för de psykoanalytiska teorierna (Hwang & Nilsson, 2003).

Sigmund Freud (1856-1939) räknas som grundaren till den psykoanalytiska teorin. Hans teorier om barndomens betydelse har spelat en stor roll i utvecklingen för psykiatri, psykologin och all beteendevetenskap (Hägglund 1989). I Sigmund Freuds *Jaget och detet* (1986) delar Freud upp människans personlighet i tre skikt, *jaget*, *detet* och *överjaget*. Freud menade att utvecklingen i dessa tre skikt innebär en identifikation med sig själv, föräldrar och med andra barn och vuxna i barnets omgivning. *Jagets* funktion är att skilja på fantasi och verklighet, att avgöra vad som är rätt och fel och att skydda mot inre och yttre hot. *Detet* står för lust och drifter i personligheten, och vill ha omedelbar tillfredsställelse av sina behov. *Överjaget* är det skikt som ska skilja på rätt och fel, och är det så kallade samvetet. Det är *överjaget* som ger barnet skam och skuld känslor och som påverkar barns självkänsla och självförtroende. Föräldrarna utgör till en början *överjaget*, allt eftersom barnets eget *överjag* utvecklas kan barnet själv avgöra vad som är rätt och fel och vad barnet måste eller får göra. Freud vidhåller att barnet ändrar händelser så att de stämmer överens med hur de skulle vilja ha dem. I leken är detta möjligt att utföra. Freud anser också att otrevliga och skrämmande upplevelser upprepas i barnets lek för att minska den obehagliga spänningen. Ju mer man upprepar händelsen i aktiv lek, desto mer begriplig och mindre otäck blir den. I leken blir också barnen en aktivt handlande person, istället för det offer det har varit i den verkliga och obehagliga situationen. I leken kan barnet använda föremål och situationer från den verkliga världen och skapa sig en egen värld.

Erik Homburger Erikson (1902- 1994) är en av flera psykoanalytiker som har vidareutvecklat Freuds teorier om lek (Hwang & Nilsson, 2003). Enligt Erikson (1977) var leken en viktig

del av barnets psykosociala utveckling. Erikson forskade mycket kring jagets utveckling, där han såg leken ur ett allmänt biologiskt, kulturellt och psykologiskt sammanhang. Leken är en funktion av jaget där barnet försöker samordna det som barnet erfar, medan barnet samtidigt är sitt *jag*. Erikson menar att barnet har en naturlig självläkekonst genom leken. Han menar att barns behov av att leka ut kring sina problem gör att barnet lär sig hantera plågsamma känslor, händelser och upplevelser. Det första beteendet i leken kallar han *autokosmisk lek*. Då fokuserar barnet sina rörelser kring sin egen och moderns kropp. Utforskandet sker genom upprepningar av olika sinnesintryck, som till exempel led- och muskelsinnet. Nästa stadium är *mikrosfären*. Här börjar barnet övergå till lek med fokus på leksaker men behöver ändå tid för att se om sitt *jag*. Det är viktigt att här inte avbryta leken, då det kan få negativa följder så att barnet slutar att leka. I lekskoleåldern (förskoleåldern) går barnet in i *makrosfären* och där lär barnet sig att samspela med andra människor. Det är fortfarande viktigt att man ger barnet tid för enskild lek, för det är i leken som lärande sker och barnets känslor kan bearbetas. Dessa tre *sfärer* flätas samman till en helhet i lekvärlden.

Lindqvist (1996) belyser att det gemensamma för Freuds och Eriksons teorier är att de anser att leken skall vara fri från vuxnas inblandning. De vidhåller att barnet genom leken hävdar sig mot de vuxna. Lindqvist menar vidare att enligt psykoanalysen är leken barnets viktigaste sätt att bearbeta omedvetna känslor av rädsla och underlägsenhet inför skrämmande hot. Barnets självreglering i leken är att antingen befästa sina kunskaper eller bearbeta sina inre konflikter.

En annan psykoanalytiker som levde mellan åren 1896 -1971 var barnläkaren Donald Woods Winnicott. Winnicott byggde sina egna teorier kring Freuds teorier (Hwang & Nilsson, 2003). Winnicott (1981) ser leken som en skapande upplevelse i tid och rum. Det är i lekandet barn och vuxna kan skapa fritt. Leken är något som rör barnets känslor och som inte bara är något yttre som finns i verkligheten. Leken är något som finns däremellan. Detta är ett område där barnet själv får bestämma och har makt. Genom ett samspel mellan spädbarnet och dess moder uppstår lek, vilket främjar barnets identitetsutveckling. När barnet är mellan cirka fyra till tolv månader upptäcker barnet att modern inte alltid är i dess närhet. Det är nu, enligt Winnicott, barnet börjar leka och använder sig av övergångsobjekt som till exempel den egna handen, en snuttefilt eller ett kramdjur. Dessa övergångsobjekt är en sorts ersättning från modern. Eftersom Winnicott menar att leken innefattar allt i barnets utveckling framhåller

Winnicott att lek är hälsa. En vuxen bör alltid finnas till hands i barns lek men behöver inte alltid delta enligt Winnicott.

2.3.2 Kognitivt perspektiv – tolkning och anpassning

Denna teori koncentrerar sig på människans tankeprocesser i hjärnan, hur de är uppbyggda och hur de utvecklas. Vidare hur de påverkar förståelsen av omvärlden och hur detta påverkar människans beteende. (Hwang & Nilsson, 2003)

När Jean Piaget (1896 - 1980) kom med sin forskning var den banbrytande. Hans teorier bygger på den moderna pedagogiken och psykologin. Han studerade leken men var egentligen aldrig intresserad av att undersöka den. Hans teorier har betytt oerhört mycket för senare lekforskare och pedagoger (Hägglund 1989). I *Barnets själsliga utveckling* (1968) framhåller Piaget att den kognitiva utvecklingen sker i olika stadier och att dessa kommer i en bestämd ordning. Det beteende som främjar individens anpassning till omgivningen och som strukturerar upp tankar och handlingar är *adaptivt beteende*. Barnets beteendemönster (schemata) utvidgas, förändras och samordnas i samspelet med omgivningen. Detta är en process som delas upp i två delprocesser, *assimilation* och *ackommodation*. *Assimilation* är när barnet anpassar omgivningen efter sig själv och tolkar situationen efter egna erfarenheter. Piaget anser att barnet inte lär sig något nytt i leken i denna delprocess utan upprepar och imiterar redan inlärd beteendemönster. *Ackommodation* sker när barnet får nya erfarenheter och prövar sig fram med att ändra eller omforma sitt redan invanda beteendemönster, detta för att barnet ska kunna anpassa sig efter krav som finns i omgivningen. När dessa båda delprocesser befinner sig i jämvikt kallar Piaget det för *ekvilibrium*. Barnet har då fått vägledning ifrån omgivningen som barnet tolkar och undersöker närmare och på detta sätt sker lärande av nya beteendemönster.

Lekforskaren Marie – Louise Hjorth (1996) ger kritik till att många teoretiker inriktat sig på olika utvecklingsstadier och på barnets individuella utveckling och därmed försummat lekens betydelse för barnet samt barnets mening, mål och upplevelser kring leken.

2.3.3 Kulturhistoriskt perspektiv

– en dialektisk relation mellan det inre och yttre

Den kulturhistoriska teorin bygger på att människans högre mentala processer formas av social och kulturell påverkan, det vill säga att människan betar sig annorlunda i olika kulturer och under olika tidsåldrar (Olofsson, 1987).

Lev Semjonovitj Vygotskij (1896 – 1934) har spelat en central roll i den moderna pedagogikens och psykologins utveckling. Vygotskij framhåller att leken i första hand är en social process, där språket i samspel med andra spelar en stor roll (Vygotskij, 1981). Om detta skriver även Monica Haraldsson Sträng & Siv Persson (2003) där Vygotskij klart uttrycker kulturens och miljöns betydelse för inlärningsprocessen. Det är språket i samspel och aktivitet med andra människor som utgör det dominerande verktyget i barns lärande och utveckling. Genom kommunikation med andra barn och vuxna blir individen delaktig i kunskaper och färdigheter, som finns i samhället och i vår närmiljö.

I litteraturen *Psykologi och dialektik* (1981) skriver Vygotskij om sina tankar kring barns lek där lek är mycket av önskeuppfyllelse för barnet. I leken kan barnen föreställa sig olika saker, som till exempel att en sopkvast förvandlas till en häst. Vidare menar han att det inte är situationen utan fantasin, viljan och lekreglerna som styr barnets lekar. Leken är en social process där det till största del handlar om ett växelspel mellan viljan, känslan och intellektet. Vygotskijs teorier skiljer sig från andra teoretiker genom att Vygotskij hävdar att barns egna påhittade lek kommer in i barns liv först vid cirka tre års ålder. Innan dess är barn bara medvetna om nuet och vill ha sina behov tillfredställda omedelbart. Vid treårsåldern inträffar en förändring då barnet börjar få mer behov och önskningar, men har nu förmågan att kunna skjuta upp sina önskningar och behov till ett senare tillfälle. Enligt Ivar Bråten (2003) menar Vygotskij att leken hela tiden ställer krav på barnet, krav som gör att barnet måste handla i strid med den omedelbara impulsen. I och med att barnet rättar sig efter lekens regler, ger det avkall på något som det har lust till. Barnet lär sig handla viljemässigt efter egna beslut. Utifrån sådana perspektiv är leken en källa till utveckling. Det centrala i Vygotskijs syn på språket är att språk och tanke är oskiljbara.

Den sovjetiske psykologen Aleksej Nikolajevitj Leontjev (1903 - 1978) har som utgångspunkt i studien *Lekens psykologiska grundvalar i förskoleåldern* (1982), att människans utveckling

domineras av tre typer av verksamhet - lek, inläring och arbete. Dessa tre områden fokuserar på människans samspel med omgivningen. Vidare anser Leontjev att leken är den framträdande aktiviteten under förskoleåldern, inläring sker i skolåldern och att arbetet hör till vuxenlivet. Leken delar Leontjev upp i två viktiga element, där det ena är *behov av handling* och det andra är en *beteendemässig grund för att utföra handlingen*. Leontjev lägger stor vikt vid att barnen i leken tar efter vuxnas handlingar och deras relationer till olika föremål, det vill säga rollekar. I rolleken är det rollerna och situationen som är avgörande för leken. Vidare utvecklas rolleken till regellek, där barn också efterliknar vuxnas samspel mellan varandra. I regelleken är det däremot reglerna och lekens uppgift som bestämmer hur leken blir. Leontjev menar också att lekens betydelse framför allt är att barnet har genom leken lärt sig att fungera i sin sociala omgivning. Man lär sig att samarbeta med andra barn och vuxna. Leontjev anser att fantasin uppstår i leken, att fantasin är en produkt av leken och inte en förutsättning för den.

I sitt avhandlingsarbete studerar Ingrid Lindahl (2002) bland annat Vygotskij och Leontjev. I avsnittet "Vygotskij och Leontjev – en jämförelse", skriver Lindahl om deras olika syn på relationen mellan handling och fantasi. Lindahl menar att Leontjevs syn är odialektisk, vilket innebär att fantasin är ett resultat av barns lek där fantasin inte ses som en förutsättning för lek. Däremot menar Lindahl att Vygotskijs syn är dialektisk. Detta innebär att fantasi och handling är oskiljaktiga och är en förutsättning för varandra. Lindahl belyser även deras olika syn på lek, där Leontjev menar att leken är ett uttryck för ett misslyckande hos barnet att klara av vuxenvärldens krav där lek ses som en reproduktion. Vygotskijs tankar kring lek är att leken på ett djupare plan speglar verkligheten samt är ett uttryck för en längtan och ett försök att närma sig vuxenvärlden.

3. Lekens plats i styrdokumentet

Här tar vi upp Barnstugeutredningen, Pedagogiskt program för förskolan och Läroplanen. Läroplan för förskolan (Lpfö 98) har spelat en stor och viktig roll för förskolepedagogiken.

3.1 Barnstugeutredningen

Barnstugeutredningen (SOU, 1972), var det första dokumentet som skrevs som en hjälp för lärarnas utveckling och som fastställdes år 1972. I dokumentet förespråkades ett kognitivt och psykodynamiskt synsätt på leken enligt Piaget och Eriksons teorier. Enligt dessa teorier skulle barnen leka själva utan att den vuxne var delaktig i leken. Den vuxnes roll blev att observera när barnen lekte. Detta medförde att leken inte fick någon framträdande roll i förskolepedagogiken. *Arbete, lek och inläring* var begrepp för de former som verksamheten skulle bedrivas i och som framkom i arbetsplanen 1981. I förskolan skulle barnen arbeta, leka och lära i naturliga sammanhang genom arbete och lek, där tyngdpunkten lades på arbete. Det synsätt som nu blev aktuellt var att barn och vuxna var aktiva tillsammans och utförde de dagliga sysslorna på förskolan och besökte olika arbetsplatser. Att få uppleva tillsammans med den vuxne skulle berika barnens lek.

3.2 Pedagogiskt program för förskolan

I Pedagogiska programmet som kom år 1987 (Socialstyrelsen, 1987) framhölls till skillnad från tidigare, lekens betydelsefulla roll. Nu sågs leken som ett viktigt inslag för bland annat utveckling och lärande. Pedagogiska programmet påtalade vikten av att de vuxna hade god kännedom om barnets uppväxtvillkor. Lek och temaarbete var arbetssätt som förordades för att lyfta fram barnet som aktör och aktiv sökare av kunskap. *Leka, arbeta och lära* blev centrala begrepp som strukturerade verksamheten och gav den en tydlig inriktning. De vuxnas arbete var viktigt för barnets socialisation, vilket medförde att rolleken fick ett stort utrymme i det Pedagogiska programmet.

” Även om de vuxna inte direkt deltar i barnens lekar måste de på ett engagerat sätt alltid följa de lekar som pågår, ge gensvar, medla i konflikter eller tillföra material. Vid vissa tillfällen kan det dessutom vara nödvändigt att den vuxne deltar mer aktivt för att leken ska utvecklas gynnsamt.” (Pedagogiskt program för förskolan, 1987, s.42)

Pedagogens betydelse för leken betonades mer än tidigare. Pedagogens roll ansågs nu kunna påverka leken på så sätt att pedagogen kunde ge leken inspiration, bidra med material och engagerat följa leken samt delta vid behov i leken.

3.3 Läroplanen

Läroplanerna styr de olika skolformernas arbete och det finns en läroplan för varje skolform. I Läroplanerna står att läsa om vilka mål man ska sträva efter och vilka riktlinjer man ska följa, samt vilka värdegrunder förskolan, förskoleklassen och skolan ska förespråka. Hur mål och riktlinjer ska stävas efter och följas är upp till pedagogerna att tolka och därefter utforma i sin pedagogiska verksamhet. I litteraturen *De yngre barnens läroplanshistoria* (2002) citerar vi Ann – Christine Vallberg Roth. Enligt Vallberg Roth är:

” en läroplan som en förordning med bindande föreskrifter utfärdad av regeringen. Tidigare har pedagogiska riktlinjer bl.a. utfärdats som rekommendationer av Socialstyrelsen.” (s. 17).

I och med att skrifterna nu är utfärdade av regeringen så skall dessa föreskrifter följas och inte ses som rekommendationer.

År 1998 kom förskolans egen läroplan Lpfö 98 och där framhålls lekens betydelse och hur viktig den är för barnets utveckling och lärande. En viktig roll som pedagogen har är att inspirera och stimulera barnen. I Lpfö 98 står det även att vuxna är viktiga förebilder, då deras förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för andra. Därför ska pedagogerna ha ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande. Detta ska präglade verksamheten i förskolan.

”Lpfö 98 understryker att det finns grundläggande samband mellan lek och skapande aktivitet, mellan lek och estetiska aktiviteter, mellan lek och språkmedvetande och mellan lek och symboliskt tänkande. Således blir lärandet genom lek centralt.”

(Fagerli, Lillemyr och Söbstad, 2000 sid. 83)

Läroplanen förespråkar att lärande och utveckling sker genom lek. Barnets lek anses vara så viktig att den till och med berörs i FN´s barnkonvention, Förenta Nationernas stadga, om barns rättigheter:

” Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.”
(FN: s konvention om barnets rättigheter, 1989 s. 148, artikel 31)

I och med detta ses barnens lek som en rättighet och inte bara som en möjlighet. Barn ska ha rätt att tillfredställa sitt behov av lek.

Tolkning/Reflektion: Vi tolkar styrdokumentens utveckling med att i Barnstugeutredningen såg man på barnet som natur och att allt fanns nedlagt i barnet, så att lärande skedde inifrån och ut. När sedan Barnstugeutredningen utvecklades och tog en annan form i och med Pedagogiska programmet, hade man fokuserat på relationen mellan vuxen/barn och barn/barn. Betoningen låg på omsorg och samspelet mellan dessa individer och man antog en helhetssyn på barnet. Därefter utvecklades Pedagogiska Programmet till Lpfö 98. I Lpfö 98 fokuseras det även här på samspelet men också på det kompetenta och lärande barnet. Mycket av lärandet sker mot utsatta mål och riktlinjer. Tolkningen vi gör är att leken inte har stått i fokus i styrdokumentens utveckling, vilket den inte heller gör i dagens LpFö 98. Konsekvenserna av detta är att leken och lekens betydelse kan bli åsidosatt.

4. Forskning om pedagogens förhållningssätt till leken

Här kommer vi att presentera forskning om hur pedagoger kan förhålla sig till barns lek.

Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) menar att det är viktigt att se varje barns förutsättningar och pedagoger som deltar i leken kan på detta sätt stödja och utveckla leken och olika lärandeprocesser. Vuxnas deltagande i leken kan stödja och locka barn att prova på olika roller samt att inspirera, stimulera och utmana barnet i leken. För pedagogen kan det vara en stor utmaning att locka ett blygt och försiktigt barn att våga utforska sin omvärld. Vidare menar Pramling Samuelsson och Sheridan att leken är beroende av vuxnas attityder om vad barnen får göra och använda sig av i leken.

Tullgren (2004) har genomfört en studie om barns lek där hon i sin avhandling belyser att leken betraktas som ett pedagogiskt redskap, ett sätt att kommunicera på. Pedagogens roll är tydlig genom att delta och stimulera leken. Tullgren menar även att pedagoger som deltar i leken har möjlighet att observera barnen, ställa frågor och få en inblick i barnens handlingar och tankar. Att skapa kunskap om barnen och lära känna dem bättre är också ett argument för att pedagogen kan delta i barnens lek. Tullgrens studie visar att pedagogen inte ska sluta styra barn men att leken och barnen inte heller ska släppas helt fria. Avhandlingen visar också att barns lek regleras hårt av pedagogen, så att det som kommer till uttryck i leken kan anses vara normalt. På så sätt sorteras vissa sätt att leka bort och därför blir det en för barnen välreglerad frihet. Därigenom har lekar, som ser ut att bygga på barnens initiativ, blivit en ram för pedagogen att styra barnen mot de normer och värderingar som samhället uppfattar som rätt. Högljudda lekar med stora och vilda rörelser upplevs ofta av pedagogen som störande. Därför hänvisas barnen utomhus eller till ett enskilt rum där de får utlopp för sina vilda lekar.

En annan som forskat kring barns lek är Hjorth. I sitt avhandlingsarbete studerar Hjorth (1996) barns tankar om lek och om hur barnen uppfattar leken i förskolan. Hjorth tar där upp vuxnas förhållningssätt till lek där undersökningens resultat visar, att hur leken utformas och utvecklas beror mycket på den vuxnes medverkan i leken där den vuxnes roll ses som betydelsefull. Barnens egna uppfattningar om hur pedagogen förhöll sig till leken var att de vuxna inte visste vad det var för lek barnen var inne i och avbröt därför leken för måltider och andra aktiviteter så att barnen aldrig hann nå sitt mål med leken. Barnen var inte heller nöjda med pedagogernas ingripande i leken, eftersom de inte fick den uppbackning och stöd för att kunna fullfölja lekaktiviteten. Olofsson (1987) menar att pedagogen måste förhålla sig till

barns lek på det sättet att hon visar respekt för leken. Man bör inte utan vidare störa eller avbryta barnets lek. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) anser att om leken ska föras vidare behöver barnen tid till att leka utan avbrott, och för att en utveckling skall ske behöver leken ny näring och stimulans.

En studie har genomförts av Lindqvist (1995) där hon belyser lekens estetik. Studien bestod av ett lektema, där de vuxna och barnen gemensamt gestaltade olika rollkaraktärer. För att barn ska kunna utveckla sin lek kom Lindqvist fram till att det måste finnas vuxna som kan gestalta karaktärer och handlingar i leken och att detta sker bäst i ett samspel mellan barn och vuxna. När vuxna kliver ur sin vanliga roll och gestaltar en annan rollkaraktär kan den vuxne locka och bjuda in barnen i en lekvärld och tillsammans kan den vuxne och barnen skapa ett betydelsefullt sammanhang i en gemensam lekvärld. De vuxna rollkaraktärerna gjorde så att lekarna fick mer liv och barnen deltog aktivt och hjärtligt. Lektemat bidrog även till att leken fick en högre status på den aktuella avdelningen där studien har gjorts och att barnens fantasi har utvecklats samt att barnen utnyttjar alla vrår och skrymslen till lek.

Om förskolebarns lek har Annica Löfdahl (2002) forskat kring. Löfdahl betonar att ett viktigt redskap är att observera barnens lek och att pedagogerna måste förstå innehållet i barnens lekar, annars missar pedagogen en viktig del av barnens utveckling och socialisation. Det är viktigt att samtala med barnen när de är aktiva i en lek menar Löfdahl. Då synliggörs barnets perspektiv på leken. I Löfdahls avhandling ger de intervjuade pedagogerna uttryck för att leken borde ha större utrymme tidsmässigt och att de många rutinsituationerna upplevs som störande. Vidare i sin tolkning av pedagogerna, berättar Löfdahl att det finns en rädsla att styra leken allt för mycket om man går in och samtalar med barnen i leken. Enligt Öhman (1996) anser många pedagoger att barnen skall få leka fritt utan inblandning av vuxna och att pedagogerna endast bör ingripa i fall de märker att leken håller på att spåra ur. Pedagogerna tycker att det är svårt att anpassa sitt deltagande i leken, eftersom de inte vill bli alltför styrande eller alltför passiva i leken.

Eli Åm (1986) hänvisar till de engelska forskarna Wood, McMahon och Cransoun som anser att vuxna ska vara med i leken på barnets villkor och låta barnet behålla kontrollen över situationen. Vidare anser Wood, McMahon och Cransoun att vuxna endast deltar i lekar som redan är igång och framförallt när barnen ber dem spela en viss roll i leken. Wood, McMahon och Cransoun menar att efter den vuxne har utvecklat ett naturligt sätt att delta i barnens lek,

kan den vuxne fungera som en hjälp för att dra med sig barn som står utanför leken, genom att till exempel föreslå en roll för att få med ett barn i en pågående lek. Därför är det viktigt att de vuxna ägnar mycket tid åt att observera barns lek och genom samtal mellan barn och vuxen kan de tillsammans bidra till att de kan utveckla lekens tema. Wood, McMahan och Cransoun menar vidare att den vuxne har flera möjligheter att delta i leken när leken stagnerar, bryter samman eller när ett barn tappar koncentrationen i en lekaktivitet. Wood, McMahan och Cransoun råder pedagogen att inte styra barnens lek allt för ofta.

I en artikel skriven av Karin Björkman i tidskriften *Förskolan* nummer 9 2005 beskriver Carina Ahlin som är förskollärare, att den vuxnes roll är att tillföra ny kraft i leken genom att ställa olika frågor till barnen. Carina Ahlin och hennes kollega brukar dela upp arbetet så att en är ansvarig för rutinsysslor och den andre deltar i barnens lek. Den som deltar i leken får då större möjlighet att på allvar gå in i leken och bland annat stödja barn som inte lärt sig lekreglerna. Carina Ahlin berättar även för Karin Björkman att det är viktigt att respektera andras lek. Enligt Lindqvist (1996) har det riktats kritik mot förskolan för att det där saknas upplevelser. Det hävdas att man inte ser verksamheten ur barnets perspektiv utan ur pedagogens. Enligt Lindqvist menas det att pedagogerna prioriterar andra sysslor än att leka med barnen och pedagogerna finns inte till hands i barnens lek. Pedagogerna organiserar grupper för att hålla tillbaka känslor och kaos. På så sätt missar pedagogen en möjlighet att skapa närhet i relationen till barnet. Pedagogen har ett övervakande sätt där normer och regler blir avgörande. Lindqvist framhåller även att det är i leken som barnen tolkar sina känslor. Genom fantasin förvandlas känslor och erfarenheter till handling.

Gunni Kärrby (1990) visar i sin forskning om förskolan att många pedagoger har upptäckt lekens möjligheter. Kärrby menar att oavsett inom vilken skolform har pedagoger kommit till insikt om att leken har betydelse för barns inläring på många olika sätt. För att förstå barns lek lättare behöver pedagogen ha inlevelseförmåga samt fantasi.

5. Problemprecisering

Utifrån syfte och litteraturgenomgång kan frågeställningen preciseras enligt följande:

- Hur tänker pedagoger i förskolan kring barns lek ?
- Hur förhåller pedagogerna sig till leken samt vilken roll har pedagogerna i kontakten med barns lek?
- Vilket utrymme får leken ?

6. Metod

I detta avsnitt presenterar vi vårt urval av undersökningsgrupp samt utprovning av intervjuguiden. Vi förklarar dessutom vår datainsamlingsmetod och hur vi bearbetat vårt insamlade material. Slutligen så ger vi vår metodkritik.

6.1 Urval

Vi har intervjuat förskollärare på fem olika förskolor i tre olika kommuner i norra Skåne. Samtliga har blivit intervjuade i sin respektive verksamhet. Sex förskollärare, fem kvinnliga och en manlig deltog i studien. Vi har valt att sammanställa pedagogernas svar, fråga för fråga och använder oss av fingerade namn på alla intervjuade personer.

Vi har valt att intervju förskollärarna, eftersom de enligt Lpfö 98 är ansvariga för förskolans verksamhet och de ska arbeta för en trygg och lärorik miljö.

Här presenterar vi följande förskolor och intervjupersoner med fingerade namn och vilka åldersgrupper de är verksamma i. Vi har valt att använda samma begynnelsebokstav på förskolan och den intervjuade personen, till exempel förskolan Amaryllis där vi intervjuade Anne. Detta för att lättare kunna skilja de olika förskolorna och intervjupersonerna åt.

- På förskolan Amaryllis intervjuade vi Anne som är verksam i en åldersintegrerad avdelning med barn i åldern 1-5 år. Hon har varit verksam i tjugotvå år inom sin yrkesutbildning.
- På förskolan Blåsippan intervjuade vi Birgitta och Björn. Birgitta är verksam i en småbarnsavdelning där barnen är mellan 1-3 år och Björn på en syskonavdelning med barn i åldern 3-5 år. Birgitta har varit verksam i tjugotvå år och Björn i sexton år i denna yrkesverksamhet.
- På förskolan Cypress intervjuade vi Camilla som är verksam i en syskonavdelning med åldern 3-5 år. I fjorton år har Camilla arbetat inom förskolan.
- På förskolan Dahlia intervjuade vi Doris som är verksam i en syskonavdelning i åldern 1-5 år. Doris har arbetat i förskolan i tre och ett halvt år.

- På förskolan Edelweiss intervjuade vi Emma som är verksam i syskonavdelning där barnen är 3–5 år. Emma har arbetat i förskolans verksamhet i tjugo år.

6.2 Utprovning av intervjuguide

Innan vi skulle göra våra intervjuer, gjorde vi en utprovning av intervjufrågorna med en verksam och utomstående förskollärare. Vi valde att göra detta för att utvärdera om förskolläraren kunde förstå våra intervjufrågor och att våra frågor var relevanta för vår studie. Patel och Davidsson (2004) skriver att pilotstudien ska motsvara undersökningen eller en del av den, men kan genomföras i en liten skala. Därmed är det möjligt att utvärdera om frågorna är relevanta för studien och de individerna de är avsedda för. Vi fick därmed klarhet i om det behövdes följdfrågor eller inte för att få ett tydligt svar.

6.3 Datainsamling

Eftersom vi har en personlig kontakt med de aktuella förskolor som vi var intresserade av att intervjua, har vi tidigt hört oss för om pedagogerna velat delta i vår studie kring vårt examensarbete. Eftersom de var positiva till att ställa upp i vår studie kom vi överens om en lämplig tid och datum att genomföra intervjuerna.

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ undersökning i form av intervjuer med hjälp av bandspelare och anteckningar, vilket alla intervjupersonerna accepterade. Enligt Runa Patel och Bo Davidsson (1994) är en intervju en metod som vanligtvis är personlig, i den mening att intervjuaren träffar intervjupersonen och genomför intervjun. På detta sätt kan man få möjlighet till att ställa följdfrågor kring just det som de intervjuade tar upp. Det är också en fördel att träffas personligen för att kunna se varandra i ögonen. Ett samtal baserat på två personers samma intresse inom ett valt område är vad Steinar Kvale (1997) menar med forskningsintervju. Christer Bjurvill (2001) skriver att det är viktigt att inte ändra eller förvanska innehållet i intervjun när man skriver ner det, för att inte felcitera intervjupersonen. Patel och Davidsson (1994) menar att en bra metod är att spela in intervjun på band, då intervjun spelas in exakt, men Patel och Davidsson anser även att det finns negativa sidor med att spela in en intervju på band. Den person som blir intervjuad kan känna sig spänd och pressad av att intervjun spelas in på band. Rolf Ejvegård (1996) hävdar att det är praktiskt att använda sig av bandspelare, eftersom man i lugn och ro efteråt kan skriva ner hela intervjun. Det är då möjligt att sälla bort det material som inte är relevant i förhållande till

undersökningen och därför oanvändbart. Ejvegård säger vidare att frågorna i en intervju kan vara mer eller mindre strukturerade. Med strukturerad intervju menas att frågorna redan är utvalda och bestämda, samt att alla som intervjuas besvarar samma frågor.

Intervjuerna utfördes under två veckors tid och varje intervju beräknade vi skulle ta cirka trettio till fyrtio minuter, vilket de också gjorde. Enligt *Forskningsetiska principer* (2002) var vi noga med att innan varje intervju gå igenom ett intervjuavtal om sekretess (se bilaga 1). Detta avtal gällde sekretessen kring bearbetningen av intervjumaterialet som vi, vår handledare och den intervjuade personen godkände och undertecknade. Vi informerade också om att allt insamlat material är konfidentiellt och att den intervjuade personen när som helst får avbryta intervjun utan att det medför negativa följder för henne eller honom. Vi frågade även om uppgiftslämnaren ville ta del av vår bearbetning av intervjumaterialet, men alla de intervjuade personerna valde att ta del av det färdigställda materialet. Vi klargjorde även att insamlade uppgifter endast används i vår studie för forskningsändamål. Därefter berättade vi vårt syfte med studien och hur den i stora drag skulle genomföras.

När vi genomförde intervjun ställde den ena av oss intervjufrågorna med tillhörande följdfrågor och den andre antecknade och skötte bandningen. Detta för att vi inte skulle prata i munnen på varandra och lättare kunna urskilja rösterna på bandet vid avlyssning. Samtliga interjuver genomfördes i lugn och ro i ett avskilt rum med en förskollärare i taget. Vi försökte skapa en god stämning genom att prata avslappnat och sitta så att man hela tiden kunde ha ögonkontakt med varandra och ha ett tydligt kroppsspråk under intervjun. Med kroppsspråket kunde vi visa att intervjusvaren var intressanta och viktiga för oss, utan att behöva uttrycka det verbalt. Vi gav den intervjuade personen gott om tid vid varje fråga och avslutade varje intervju med att fråga om det var något den intervjuade personen hade att tillägga. Att intervjua någon med hjälp av bandspelare var nytt för oss båda. Det kändes spännande och var mycket givande. Intervjuerna blev till många givande dialoger för vårt arbete och vi tror även att många tankar väcktes kring pedagogernas uppfattning kring sitt förhållningssätt till barns lek.

6.4 Dataanalys

Efter avslutade intervjuer har vi, som Bjurwill (2001) förespråkar, lyssnat av våra inspelningar och skrivit ner intervjuerna ord för ord för att inte någon intervjuperson ska bli felciterad. Banden och utskrifterna har vi sparat eftersom det är vårt källmaterial.

Vi började med att lyssna av en ljudinspelning åt gången och jämföra med våra skriftliga anteckningar för att försäkra oss om att vi uppfattat svaren på ett korrekt sätt. Martyn Denscombe (2000) menar att det finns en risk att informationen går förlorad eller förändras vid bearbetningen av det insamlade materialet. Vi var därför noga med att efter varje intervjutillfälle lyssna av och sammanställa materialet.

Patel och Davidson (2001) menar att genom att kategorisera svaren har man en bra grund för den skriftliga redovisningen. Efter transkribering har vi sorterat dem fråga för fråga för att lättare kunna se skillnader och likheter mellan de intervjuades svar och sedan inducerat kategorier med olika rubriker i resultatet. Kategorierna har sedan legat till grund för fyra teman:

I presentationen av kategorierna har vi utsnitt av intervjuerna och dessa utsnitt illustrerar kategorierna på bästa sätt. Vi har valt att använda de figurerade namnen i utsnitten. Detta för att visa att alla intervjupersonerna finns representerade i resultatet.

6.4.1 Kritiska reflektioner av metoder

Nackdelen med att använda bandspelare är att alla inspelade intervjuer måste skrivas ut, vilket tar lång tid att göra. Ytterligare en nackdel är att bandspelarens närvaro kan påverka de intervjuade personernas svar. Vi tyckte däremot att bandspelaren gav oss möjlighet att återge intervjun skriftlig samt att vi kunde höra ord, tonfall och pauser. Vi upplevde inte att de intervjuade personerna blev påverkade av bandspelaren utan de koncentrerade sig på frågorna. Detta arbetssätt förenklade dokumentationen och analysen av arbetet.

7. Resultat

Här nedan följer de fyra teman som ligger till grund för presentationen av intervjuerna. Dessa fyra teman uppkom efter kategoriseringen av de intervjuade förskolläraernas svar.

- Naturligt, kul och livsviktigt
- Träning, bearbetning och nya barngrupper
- Vuxna erbjuder möjligheter – barnen hittar egna vägar
- Rollfunktioner, deltagande samt roligt

7.1 Naturligt, kul och livsviktigt

Förskolläraernas genomgående tankar kring lek är att lek är mycket viktigt och att det ska vara ett naturligt inslag i barnens verksamhet, samt att leken betyder oerhört mycket för barns utveckling och lärande. Här ser vi det första temat ur följande tre perspektiv.

7.1.1 Lek är naturligt

Förskolläraernas tankar kring lek, är att leken är mycket viktig och naturlig samt att alla behöver leka, både barn och vuxna. Birgitta och Björn uttrycker det så här:

Birgitta (avd. 1-3 år)

Alltså för mig är lek någonting naturligt, det är något som jag...uppfattar att barn har i sig, jag kan även känna att alla, även vuxna, har ett lekbehov i sig. Det är naturligt att leka...leken är frivillig och barnet bestämmer själv i leken.

Björn (avd. 3-5 år)

Lek det är allt...allt runt omkring barn är lek. Lek är naturligt.

7.1.2 Lek kan vara på kul också

Förskollärarna anser att barnen lär sig genom leken men Anne och Doris framhåller särskilt att leken även ska vara lustfylld. De säger:

Anne (avd. 1-5 år)

Lek behöver inte alltid vara att man lär sig saker eller bearbetar saker, lek kan vara på kul

också.

Doris (avd. 1-5 år)

Barn tränar språket, turtagning, fantasin, social kompetens, de tränar de mesta färdigheter som behöver tränas för barn och det gör barnet i lek, som är det roligaste de vet.

7.1.3 Leken är livsviktig!

Förskollärarna framhåller leken som mycket viktig för barns sociala och språkliga utveckling samt att leken bidrar till att barnen utvecklar sin fantasi och kreativitet. Förskollärarna berättar följande:

Birgitta (avd. 1-3 år)

I och med att du leker tränar du hela den här sociala kompetensen, turtagningen, språk och kommunikation. Leken är livsviktig.

Anne (avd. 1-5 år)

Lek kan ju innebära väldigt mycket...lek främjar ju fantasin, empatin och kreativiteten. Leken är viktigast i vår verksamhet, skulle jag nog vilja säga.

Doris (avd. 1-5 år)

Jag tänker att lek är jätteviktig och att ett barn behöver leka för att träna massor av färdigheter och det ska vara ett naturligt inslag i förskolan, förskoleklassen och även i skolan.

Björn (avd. 3-5 år)

Leken är allt, den är väldigt viktig. Dels ett sätt att bearbeta vänskap, kommunikation och att våga vara någon annan i en lek och öppna sig mer, våga prata på ett annat sätt och hitta på en massa grejor som barnen inte vågar göra när de är sig själva.

Tolkning/Reflektion: Förskollärarna framhåller leken som oerhört viktig för barns utveckling och lärande. I leken utvecklar barnet en massa färdigheter på ett naturligt sätt och förskollärarna anser även att leken ska vara frivillig. Att leken är frivillig, lustfylld och har en spontan karaktär skriver Olofsson (1987) om. Detta tar även Kärrby (1990) upp i sin litteratur, att leken är spontan och lustfylld. I intervjun talar Birgitta och Doris om turtagning i leken,

vilket också Olofsson (1991) skriver om. I turtagningen utvecklas barnets initiativförmåga och kan bestämma hur leken ska fortlöpa. Förskollärarna tar också upp att i leken utvecklas barnets sociala kompetens, fantasi, kreativitet, språk och kommunikation. Detta knyter vi an till Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) som anser att i leken utvecklas barn socialt, känslomässigt, motoriskt och intellektuellt och att lek och lekfullhet ses som en betydelsefull dimension i allt lärande.

7.2 Träning, bearbetning och nya barngrupper

Förskollärarna betonar att den sociala och språkliga kompetensen utgör den största delen av lärandet i leken. Leken främjar även fantasin, turtagning och kreativiteten. Temat är indelat i följande tre kategorier:

7.2.1 Träning

Med hjälp av rollekar tar barnen sig an verkligheten genom att träna sig i olika roller i leken där barnen kan härma och identifiera sig med vuxna och andra barn. Leken blir en sorts träning av livet. Detta är något som är genomgående i pedagogernas svar. Här följer tre exempel:

Doris (avd. 1-5 år)

När det är små barn är det mycket bredvidlek (där barnen sitter och leker bredvid varandra) men sen när de kommer upp i treårsåldern börjar de leka med varandra, där man hittar rollekarna och då blir det helt plötsligt lite annan lek. Det kommer in mer fantasi och de ska föreställa andra hela tiden.

Emma (avd. 3-5 år)

Barnen leker det de kommer på och försöker identifiera sig med olika roller som till exempel mamma, pappa och barn. Barnen lever sig in i rollerna och härmar det de ser av vuxna.

Camilla (avd. 3-5 år)

Just nu är det väldigt mycket rollekar, vi har ganska många fyra- och femåringar som tycker det är väldigt spännande. I leken vågar barnen gå in i olika roller.

7.2.2 Bearbetning

Förskollärarna talar kring leken som en slags bearbetning av det som barnen har varit med om och upplevt. I leken kan barnen med hjälp av fantasin undersöka och prova på olika vardagssituationer eller saker de upplevt.

Björn, Camilla, Doris och Emma ger följande exempel:

Björn (avd. 3-5 år)

Lek är nyttigt, barn bearbetar olika känslor och de kan bearbeta olika händelser de varit med om. Om ett barn sagt något dumt till sin kompis så att kompisens blir ledsen, så kan man bearbeta det så att det blir lek av det, där barnen får byta roller med varandra och känna på hur kompisens kände sig. De bearbetar också sådant som de hör hemma av föräldrar och syskon, och sådant som de hör och ser på TV, det blir ofta till lek.

Camilla (avd. 3-5 år)

Ibland tänker man och undrar, när man hör barnen säga någonting i leken, om det är självupplevt och om barnen bearbetar något de varit med om eller sett på film.

Doris (avd. 1-5 år)

Barnen använder sin lek för att träna de bitar de tycker är svårt, det kan man ju se när det hänt något så jobbar barnen med det.

Emma (avd 3-5 år)

I leken får barnen ta sig an verkligheten.

7.2.3 Nya barngrupper

Förskollärarna Anne och Björn poängterade att man även kunde använda leken för att slussa in nya barn i barngruppen:

Anne (avd. 1-5 år)

I början när man har en ny grupp är det mycket "lärakänna- lekar" (att man genom lekar tillsammans i en grupp lär känna varandra).

Björn (avd. 3-5 år)

Här används leken ofta för att få in nya barn i barngruppen. Barnen som finns på avdelningen hjälper och stöttar de nya barn som kommer in i gruppen med hjälp av leken.

Tolkning/Reflektion: Förskollärarna anser att bearbetning sker genom leken, där upplevelser, känslor och fantasier bearbetas av barnen. Om barnets bearbetning i leken berättar Björn, Camilla, Doris och Emma, vilket är vanligt förekommande i deras verksamheter. Freud (1986) anser också att otrevliga och skrämmande upplevelser upprepas i barnets lek för att minska den obehagliga spänningen. Erikson (1977) och Lindqvist (1996) är också inne på att barn har behov av att leka ut kring sina upplevelser och känslor och att det är det viktigaste sättet att bearbeta dessa på. I rolleken får barnen möjlighet att gå in i olika roller där de kan vara någon annan än sig själv och på så sätt våga prova på olika känslor och upplevelser, som barnen kanske inte annars hade vågat. Teoretikern Leontjev (1982) påpekar att i rolleken tar barnen efter vuxnas handlingar och deras relationer till olika föremål och Fagerli, Lillemyr och Söbstad (2001) förklarar vidare att rolleken är tydligast när barnet är mellan 3-8 år. Anne och Björn, framhåller även att man kan ta vara på leken som ett redskap när man ska få in nya barn i en barngrupp. De ansåg att detta var ett positivt sätt att integrera nya barn i barngruppen eftersom att de själva arbetar på detta sätt. Även Tullgren (2004) menar att leken betraktas som ett pedagogiskt verktyg och ett sätt att kommunicera.

7.3 Vuxna erbjuder möjligheter – barnen hittar vägar

Förskollärarna beskriver tillfällena där det är tid avsatt till lek. Avbrotten i leken är de fasta tider som måltider, rutintider och samlingar. Barnen beskrivs även som kreativa när det gäller att hitta platser och utrymme för sina lekar. Temat är uppdelat i följande två kategorier, utrymme och tid.

7.3.1 Utrymme för lek

Förskollärarna talar om att barnen har mycket utrymme till lek och att det beror mycket på hur man tänker. Tankar har gått kring hur man är som pedagog och hur man prioriterar barns lek. Här har vi tre olika uttalande angående utrymme.

Doris (avd. 1-5 år)

Hos oss är det egentligen oändliga möjligheter till lek, det finns inga begränsningar i stort

sett. Hela förskolan är gjord för att det ska vara barnens spelplan.

Birgitta (avd. 1-3 år)

Jag tycker vi har mycket utrymme till leken, det är hur man är, alltså hur man tänker. Vi på vår avdelning tycker att leken är viktig och då prioriterar vi den.

Camilla (avd. 3-5 år)

Vi är ganska begränsade i utrymme. Vi försöker att dela upp barnen väldigt mycket, även vid samlingar, eftersom vi är så många barn på varje avdelning. Barnen hittar ändå ganska många ställen, som till exempel i hallen och i tvättrummet där de leker med klossar och djur...vi är begränsade i utrymmet, absolut! Barnen är ändå fenomenala på att hitta platser att leka på.

7.3.2 Tidsbrist?

Här talar förskollärarna om att det måste finnas tid till lek, men ändå tänker förskollärarna lite olika. Här nedan följer tankar kring tid för lek.

Doris (avd. 1-5 år)

Det är superviktigt att man ger tid för lek, det är A och O. Det är deras lek som ska styra verksamheten.

Björn (avd. 3-5 år)

Nej...ja... både och, bortsett då från fasta tider som samlingar, gymnastik, rytmik och måltider. Men resten är avsatt till lek.

Birgitta (avd. 1-3 år)

Ja...de tider som vi har, det är egentligen måltiderna och de rutintiderna som vi har och som vi måste hålla. Resten av tiden är avsatt till lek.

Camilla (avd. 3-5 år)

Ja, det är i stort sett hela dagen förutom de här avbrotten, rutinerna. Ser vi att barnen är mitt uppe i en lek så låter vi dem leka vidare och avbryter inte för att vi skulle ha en viss aktivitet.

Tolkning/Reflektion: Förskollärarna menar att utrymmet till lek är bra, men att när utrymmet är begränsat hittar barnen själva sina små ställen där de kan leka, som tillexempel i tvättrummet eller i hallen. Detta på grund av stora barngrupper på en liten yta. Förskollärarna är eniga om att det är barnens lek som styr verksamheten och att all tid är avsatt till lek, förutom då det är tid för måltider och samlingar. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) menar att barn behöver tid till att leka utan avbrott, detta för att föra leken vidare och ge den ny näring och stimulans. Förskolläraren Camilla kommenterar att i deras verksamhet avbryter de sällan en lek, utan låter barnen leka färdigt i den mån det går. Erikson (1977) skriver om att avbrott i barnets lek kan innebära att barnet slutar leka, eftersom barnet är inne i sin lek och behöver tid för att se om sitt *jag*.

7.4 Rollfunktioner, deltagande samt roligt

I detta tema framgår det att förskollärarnas upplevelser och tankar går mer isär än i övriga teman. Förskollärarnas kommentarer har vi delat in i följande kategorier.

7.4.1 Tre rollfunktioner- observera, utveckla och styra upp

Här framkommer klart tre olika rollfunktioner som förskollärarna har kring leken. Förskollärarnas tre olika funktioner kring leken är att observera, att utveckla och styra upp leken. Här har Anne, Camilla, Björn och Birgitta gett exempel på dessa tre funktioner.

Anne (avd. 1-5 år)

Framförallt observatör...dels det där att ha koll på så att alla barn är med och leker, dels är det att observera barns utveckling och se var jag kan gå in och puscha på lite eller få någon idé till något som vi kan jobba gemensamt med, men främst observatör.

Camilla (avd. 3-5år)

Om det är något barn som inte riktigt vågar gå in i en lek, så finns den vuxne i närheten och kan hjälpa barnet med detta. Ibland behöver man gå in vid konflikter...men att man avvaktar så länge som möjligt för att se om de kan lösa det själva. Man försöker ju vara där barnen leker...men ändå inte störa dem utan finnas vid sidan om.

Björn (avd. 3-5 år)

Min roll är ju att styra upp om leken håller på att spåra ur och se till att de barn som vill vara

med i leken får vara med i leken och...finnas där som ett stöd.

Birgitta (avd. 1-3 år)

Min roll är att utveckla leken, speciellt med småbarn tycker jag. Jag kan också ge leken en annan dimension. Jag utvecklar leken och får barnen att tänka ett steg längre.

7.4.2 Låta vara eller medverka på barnens villkor

I denna fråga är förskollärarnas svar varierande. Förskollärarna berättar att på grund av tidsbrist och stora barngrupper, finns inte möjligheten att delta i barns lek i den utsträckningen som förskollärarna önskar. Det framkom också att när vuxna deltar i barnens lek ändrar leken alltid karaktär. Förskollärarna deltar gärna och mycket i barns lek, men att det ska ske på barnens villkor. Förskollärarna berättar:

Anne (avd. 1-5 år)

Jag går sällan in i en lek. Det händer, men jag går aldrig in själv och hoppar in i en lek utan att det är någon som kommer och frågar mig och vill ha mig med. Leken ändrar alltid karaktär när någon vuxen kommer med i leken.

Doris (avd. 1-5 år)

Jag deltar gärna i leken och barnen vill gärna att jag ska vara med, men det finns tillfällen när jag inte deltar. Det kan vara när man vet att en grupp inte fungerar så jättebra och då behöver studera och se varför leken plötsligt bryter ihop eller studera varför en grupp fungerar så bra.

Camilla (avd. 3-5 år)

Man önskar ju ibland att man skulle kunna strunta i allt annat, som att köra ut vagnen och torka borden...jag känner att jag inte riktigt har ro att vara just där i leken på grund av att där är sysslor som ska skötas och det är tufft med många barn.

Birgitta (avd. 1-3 år)

Jag deltar mycket i barns lek och det är viktigt att vuxna har ett lekfullt förhållningssätt. Jag kan känna att jag inte alltid behöver delta eftersom det finns risk att störa barnets lek.

7.4.3 Roligt, viktigt och intressant

Att delta i barns lek upplever förskollärarna som mycket roligt, viktigt och intressant. Det kom även fram att förskollärarna upplever det naturligt att inte delta i barns lek.

Birgitta (avd. 1-3 år)

Jag tycker det är jätteroligt att delta i leken. Jag tror inte man kan leka om man inte tycker det roligt. Det känner jag, när jag själv inte är på lekhumör då är det svårt att leka.

Anne (avd. 1-5 år)

Jag upplever det rätt så naturligt att inte gå in i en lek. Fast man försöker att inte styra leken så gör man det ändå.

Doris (avd. 1-5 år)

Jag upplever att det är jätteroligt och viktigt att delta i leken och jag hör på barnen att de också tycker att det är roligt och vill att ja ska vara med. Jag försöker lägga band på mig så jag inte tar huvudrollen i leken utan att jag tar en biroll istället, så det är barnen som styr vad jag ska vara i leken.

Emma (avd 3-5 år)

Jag upplever det som väldigt roligt och intressant när jag är med i leken...barnen tycker också det är roligt när man är med i leken.

Björn (avd. 3-5 år)

Jag upplever det som kul att delta i barns lek eftersom man är lite tramsig och har barn själv.

Tolkning/Reflektion: Det råder delade meningar när det gäller förskollärarnas sätt att tala om sin funktion och om sitt deltagande i barns lek. Förskollärarnas olika rollfunktioner är att styra upp och utveckla leken samt att fungera som en observatör i barns lek. Vi upplever att det finns många sätt att tänka och agera kring barns lek och att olika situationer kräver olika agerande. Förskollärarnas lekdeltagande skiljer sig från pedagog till pedagog på grund av tidsbrist, barntäthet och den vuxnes påverkan av leken, men att lika stor del av förskollärarna ofta och gärna deltar i barns lek. Förskollärarna upplever inte sitt deltagande som något problem utan ser sitt deltagande som viktigt och positivt. Pramling Samuelsson, Sheridan

(1999) anser att pedagoger som aktivt deltar i leken kan på detta sätt stödja och utveckla leken och olika lärandeprocesser. Enligt Öhman (1996) anser många pedagoger att barnen skall få leka fritt utan inblandning av vuxna och att pedagogerna endast bör ingripa i fall de märker att leken håller på att spåra ur. Pedagogerna tycker att det är svårt att anpassa sitt deltagande i leken, eftersom de inte vill bli alltför styrande eller alltför passiva i leken. Vi tolkar Tullgrens (2003) text med att man inte behöver skilja på observation och deltagande i lek, utan att när pedagogen deltar i leken kan pedagogen observera barnet. Då får pedagogen inblick i barnets tankar och lär känna barnet bättre.

8. Diskussion

Här kommer vi att ta upp våra frågeställningar till diskussion. Vi kommer också att ta upp resultatet från våra intervjuer och diskutera detta i relation till våra litteraturstudier.

Att förklara begreppet lek är svårt eftersom det kan förklaras på flera olika sätt. Vi har kommit fram till att leken bland annat är ett sätt för barnet att erövra omvärlden och att lek är källan till kunskap. Barns behov av att leka ska tillfredställas och ske på barnets villkor samt vara ett naturligt inslag i barnets vardag. Förskolepedagogikens ledargestalt är Fröbel (1999) som verkade redan under 1800-talet. Hans pedagogik har betoning på lekens betydelse för barns utveckling och lärande. Fråga vilket barn som helst vad de gillar att göra och du får garanterat svaret ”att leka”. Men leken är inte bara lustbetonat utan i leken utvecklas barns många olika kompetenser. Pramling Samuelsson & Sheridan (1999) säger att i leken utvecklas barnen socialt, känslomässigt, motoriskt och intellektuellt och därför tror vi att det är viktigt att vi pedagoger finns där för barnets skull och är kompetenta och professionella i vårt arbetssätt. Med professionellt arbetssätt menar vi att pedagogen måste bland annat kunna möta varje enskilt barn och utgå från barnets individuella nivå. För att kunna uppfylla dessa krav måste pedagogen ha en mycket god relation med barnet. Vi tror att denna relation kan på ett naturligt och lustfyllt sätt byggas upp i samspel med barnet genom lek. Detta är något som Vygotskij (1981) förespråkar i sin pedagogik, där leken ses som ett socialt samspel barn emellan och mellan barn och vuxna. Omgivning, språk och kommunikation utgör också en stor del av barnets utveckling och lärande, enligt Vygotskij.

Pedagogens förhållningssätt till barns lek kan innebära mycket, som till exempel hur pedagogen ser på lek, prioritering av lek i tid och rum, vuxenstyrning och vuxendominans i och av leken samt hur pedagogen ser på lekens möjligheter. I vårt resultat framkom det att förskollärarna både deltog och inte deltog i barnens lek. Hinder för deltagande i leken kan vara de rutintider som måste följas, barngruppens sammansättning samt pedagogens osäkerhet och rädsla att styra leken. Vi upplever att pedagoger ibland lägger tid på fel saker som till exempel de många rutinsituationerna som skulle kunna delas upp pedagogerna emellan. Detta har tagits upp i *Förskolans tidning* av Björkman (2005) i en intervju med Carina Ahlin. Carina Ahlin berättar i intervjun att hon och hennes arbetslag har gjort en arbetsfördelning vid rutinsituationerna. Om en pedagog tar hand om till exempel avtorkning av bord så kan de andra pedagogerna ägna tid åt barnen och barnens lek. Vi anser därför att tidsbrist kan vara en

prioriteringsfråga eftersom man prioriterar det som man tycker är viktigt. Detta var något som kom upp under en av våra intervjuer med förskollärarna och där vi efter intervjuens slut samtalade om detta problem med förskolläraren. Vi kom då med denna idé om uppdelning av rutiner som vi beskrev ovan, vilket mottogs på ett mycket positivt sätt. Lindqvist (1996) och Löfdahl (2002) belyser också detta problem med att pedagogerna prioriterar andra sysslor än att lägga tid på att leka med barnen och att pedagogerna inte finns till hands i barns lek.

I intervjuerna framgår det även att pedagogerna deltar i leken och att de upplever sitt deltagande i barns lek som intressant, utvecklande, viktigt och meningsfullt. Vidare anser pedagogerna att de även kan bidra till att utveckla och stimulera barns lek. Dessa upplevelser hoppas vi kan leda till att pedagoger som inte brukar delta så ofta kunde försöka att vara mer aktiva i barns lek. Flertalet pedagoger och även vi tycker att det är viktigt att vara medveten om att det finns tillfällen då man kanske inte bör gå in i barnens lek, eftersom det finns risk för att störa. När en pedagog går in i leken finns det risk för att leken ändrar karaktär och att pedagogen styr för mycket i leken. Tullgren (2004) kom fram till att pedagogen styr barnens olika sorters lekar, men främst de högljudda och vilda lekarna eftersom de upplevs som störande. I och med detta tror vi att pedagogen tillskrivs en viss makt att sortera ut vissa lekar och forma barnen efter sina egna värderingar. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) menar att leken är beroende av vuxnas attityder om vad barnen får göra och använda sig av i leken. Tullgren (2004) menar att pedagogen inte ska sluta styra barn men att leken och barnen inte heller ska släppas helt fria. För att pedagogen ska kunna avgöra om man ska styra eller inte styra barn och leken, anser vi att pedagogen behöver vara lyhörd, lekskicklig, flexibel och kunna se leksignaler. Olofsson (1987) har i sin studie kommit fram till att pedagogen måste förhålla sig till barns lek på det sättet att pedagogen visar respekt för leken. Man bör inte utan vidare störa eller avbryta barns lek utan ta barns lek på allvar. Vi tycker att det är viktigt att låta barn leka färdigt när barnen är mitt uppe i en lek och inte avbryta för planerade aktiviteter såsom till exempel samling. Vid vissa tillfällen behöver pedagogen avbryta barnens lek och då är det viktigt att pedagogerna gör det på rätt sätt. Med rätt sätt menar vi att barnen måste få en möjlighet att avsluta sin lek helt eller att barnen avslutar leken så att de kan återuppta den vid ett senare tillfälle. På detta sätt tror vi att barnen upplever att pedagogen respekterar leken och blir på så sätt en förebild för barnen med att visa respekt för andra. I Lpfö 98 står det att vuxna är viktiga förebilder, då deras förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för andra. Vi tycker pedagogen även är en förebild för barnen när pedagogen deltar i barnens lek, är aktiv i samtalet med barnen där barnen känner att deras åsikter är viktiga samt hur man är

mot varandra. Viktigt är också att ha en positiv inställning och se möjligheter framför svårigheter samt att ha en positiv syn på livet och framtiden. Pedagogerna ska även vara en förebild för sin yrkeskategori och för Lpfö 98.

I vårt resultat framkom det att de intervjuade förskollärarna ofta ser att barnen använder sig av leken när de ska bearbeta olika känslor, upplevelser och tankar. Detta är något som Freud (1986) också tar upp. Barn behöver leka och upprepa egna upplevelser för att kunna bearbeta olika sorters känslor och lära sig kontrollera dessa känslor. Ju mer barnet upprepar händelsen desto mer begriplig blir den. Det är som en förskollärare uttrycker det:

”Lek är nyttigt, barn bearbetar olika känslor och de kan bearbeta olika händelser de varit med om. Om ett barn sagt något dumt till sin kompis så att kompiserna blir ledsna, så kan man bearbeta det så att det blir lek av det, där barnen får byta roller med varandra och känna på hur kompiserna kände sig.”

I detta exempel tolkar vi att leken används som ett pedagogiskt redskap genom rollekar. Barnen får här prova på att känna och tänka hur det kändes för kompiserna och på så sätt utveckla sin empati för andra. Det är i rollerna som barnet kan bearbeta både sina egna och kanske andras skämmande samt härliga upplevelser och där vi pedagoger behöver finnas som stöd. Pedagoger har en viktig uppgift när det gäller att bemöta varje barns verklighet. Pedagogens medverkan i lek kan stimulera, inspirera och utmana barnet i leken så att barnet lär känna sig själv och sina olika känslor. Lindqvist (1995) har kommit fram till att det måste finnas vuxna som kan gestalta karaktärer och handlingar i leken för att kunna bjuda in barnen i en gemensam lekvärld med den vuxne. Vår reflektion är att pedagogens stöd i barns lek och förhållningssätt till barns lek är mycket viktig. Pedagogerna behöver inte alltid delta i barns lek, men får heller inte avstå från den och därför tror vi att en variation i arbetssättet är en bra lösning. Hur gärna vi än vill vara på barnets nivå så kan vi ändå inte bli ett barn på nytt, utan det gäller att komma så nära barnets perspektiv som möjligt i deras handlingar, tankar, tolkningar och lekar. För att kunna se lekens möjligheter måste pedagogerna ha ett bra förhållningssätt till barns lek. Leken är barnets viktigaste förutsättning för utveckling och lärande och det är i leken som barnet skapar, fantiserar, stimuleras, bearbetar och hittar egna vägar till ett rikt liv. Därför vill vi avsluta diskussionen med dessa ord, **utan leken stannar livet!**

Vår förhoppning med detta arbete är att det väcker nya tankar hos pedagoger i förskolan och stimulerar pedagogerna till att utveckla sitt arbetssätt vad det gäller deras förhållningssätt till barns lek. Detta arbete hoppas vi ska fungera som en inspirationskälla för oss i vår framtida yrkesroll.

9. Sammanfattning

Syftet med vårt arbete var att undersöka pedagogens uppfattning om sitt förhållningssätt till barns lek. Vi har under vår lärarutbildning på våra VFU perioder i förskolans verksamhet reflekterat över hur olika pedagoger förhåller sig och tänker kring lek, samt att vi har sett både pedagogens medverkan och inte medverkan i barns lek. I vår bakgrund redogör vi för hur några teoretiker har sett på leken, olika teorier om lek och dess betydelse för barns utveckling och lärande.

Därefter tar vi upp de olika styrdokument som har påverkat förskolepedagogiken. År 1998 kom läroplanen för förskolan som betonar vikten av att barn behöver leka och att leken har stor betydelse för barns utveckling och lärande. Vi belyser även att barn har *rätt* till att leka vilket betonas i FN's barnkonvention.

I vår bakgrund belyser vi forskning kring pedagogens förhållningssätt till barns lek, där det framkommer att vuxnas deltagande i barns lek kan bidra till att utmana, stimulera och stödja barnen samt att det ska finnas tid till lek utan avbrott. Vidare menar forskarna att man som pedagog ska vara försiktig med att styra barns lek och att observation är ett bra redskap för att observera barns utveckling och lärande.

Vi har använt oss av kvalitativa intervjuer för att se om det fanns någon koppling mellan teori och praktik. De intervjuade pedagogerna bestod av sex förskollärare, fem kvinnliga och en manlig med långs tids arbetslivserfarenhet inom förskolans verksamhet. Under intervjuerna användes vi oss av bandspelare samt att vi gjorde fältanteckningar som stöd i vårt analys- och resultatarbete. Resultatet presenteras i fyra teman:

- Naturligt, kul och livsviktigt
- Träning, bearbetning och nya barngrupper
- Vuxna erbjuder möjligheter – barnen hittar vägar
- Rollfunktioner, deltagande samt roligt

Resultatet av undersökningen visar att pedagogernas genomgående tankar och förhållningssätt till lek är att lek är mycket viktigt och att lek ska vara ett naturligt, frivilligt och lustfyllt inslag i barnens vardag. De framhåller också leken som viktig för barns lärande och utveckling som

till exempel den språkliga- och sociala utvecklingen. Pedagogerna talar även om att leken kan ses som ett verktyg där barnet kan bearbeta känslor, tankar, upplevelser och händelser, som bland annat kan vara situationer med nya barn i barngruppen. Vid dessa situationer kan pedagogen ta hjälp av rollekar eller ”lärakänna- lekar”. Barnen använder även rolleken som hjälp att gestalta vuxna och barn i vardagssituationer och andra upplevelser.

Utrymmes- och tidsmässigt ansåg pedagogerna att det fanns goda förutsättningar för dessa, men att hinder som nämndes var tidsbrist, barngruppens storlek och avbrott för styrda aktiviteter och andra fasta tider, såsom samlingar och måltider. Det råder däremot delade meningar när det gäller pedagogernas sätt att tala om sitt förhållningssätt och om sitt deltagande i barns lek. Pedagogernas olika rollfunktioner är att styra upp och utveckla leken samt att fungera som en observatör i och utanför leken. Vi upplever att det finns många sätt att tänka och agera kring barns lek och att olika situationer kräver olika agerande.

Referenslista

Bjurwill, C. (2001). *A, B, C och D Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*, Lund: Studentlitteratur

Björkman, K. *Förskolan Nr 9*. (2005). Leken genomsyrar skolan. JMS Rulloffset Helsingborg

Bonniers Compact Lexikon. (2000). Lidman Produktion AB

Bråten, I. (1990). *Vygotskij och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur

Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Ejvegård, R. (1996). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Erikson, E. (1977). *Barnet och samhället*. Borås: Natur och kultur

Fagerli, O; Lillemyr, O. F. Söbstad, F. (2001). *Vad är förskolepedagogik?* Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning* . Stockholm: Elanders Gotab

Freud, S. (1986). *Jaget och detet och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt*. Lund: Natur och kultur

Fröbel, F. (1999). *Människans fostran*. Lund: Studentlitteratur

Hjorth, M-L. (1996). Barns tankar om lek *En undersökning av hur barn uppfattar leken i förskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

Hwang, P. & Nilsson, B. (2003). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur

Hägglund, K. (1989). *Lekteorier*. Arlöv: Esselte Stadium AB.

Hägglund, K. & Fredin, K. (1993). *Dramabok*. Stockholm: Liber.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa intervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kärrby, G. (1990). *De äldre förskolebarnen inläring och utveckling*. Stockholm: Utbildningsförlaget

Lindahl, I. (2002). Att lära i mötet mellan estetik och rationalitet *Pedagogers vägledning och barns problemlösning genom bild och form*. Malmö: Högskolan Lärarutbildningen

Lindqvist, G. (1995) . *Lekens estetik – En didaktisk studie om lek och kultur i förskolan*. Karlstad: Högskolan i Karlstad

Lindqvist, G. (1996). *Lekens möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.

Leontiev, A. N (1982). Lekens psykologiska grundvalar i förskoleåldern. I: Hydén, L. -C. (red) *Sovjetisk barnpsykologi. En antologi*. Stockholm: Natur och kultur

Löfdahl ,A. (2002). *Förskolebarns lek*. Universitetstryckeriet Institutionen för utbildningsvetenskap, Pedagogik Karlstad

Olofsson, Knutsdotter, B. (1987). *Lek för livet* Stockholm: HLS Förlag

Olofsson, Knutsdotter, B. (1991). *Varför leker inte barnen?* En rapport från ett daghem. Stockholm: HLS Förlag

Patel, R & Davidsson, B (1994). *Forskningsmetodikens grunder* Lund: Studentlitteratur

Piaget, J. (1970). *Barnets själsliga utveckling*. Lund: Ekstrands Tryckeri AB

Pramling Samuelsson, I & Sheridan, S. (1999). *Lärandets Grogrund*. Lund: Studentlitteratur

Rousseau, J. (1912). *Emile eller Om uppfostran*. Uppsala: Berlings Boktryckeri

Socialstyrelsen. (1995). *Pedagogiskt program för förskolan*. Stockholm. Allmänna Förlaget, 1987

SOU (Statens offentliga utredningar)1972:26. *Förskolan del 1*. Betänkande angivet av 1968 års barnstugeutredning. Stockholm. Liber Förlag, 1972

Sträng, M & Persson, S. (2003). *Små barns stigar i omvärlden*. Lund: Studentlitteratur

Tullgren, C. (2004). *Den välreglerade friheten*. Reprocentralen Lärarutbildningen Malmö

Utbildningsdepartementet, *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. (1998) Stockholm

Vallberg Roth, A-C (2002). *De yngre barnens läroplanshistoria*. Lund: Studentlitteratur

Vygotskij, L. (1981). *Psykologi och dialektik*. Malmö: Skogs Kartografiska AB

Winnicott, Donald W. (1981). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur och kultur

Åm, E. (1986). *Leken i förskolan – de vuxnas roll*. Stockholm: Natur och Kultur.

Öhman, M (1996). *Empati genom lek och språk*. Stockholm: Liber

Öman, B-L (1991). *Fröbles lek teori och lekgåvor*. Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1

Kristianstad

2005 - 12 - 01

Hej!

Vi är två studenter från Högskolan i Kristianstad som går vår sista termin (sjunde) på lärarutbildningen med inriktning mot 0-6 år.

Just nu håller vi på att skriva vårt examensarbete (C-uppsats) om pedagogens uppfattning om sitt förhållningssätt till barns lek. Vid vårt arbete skulle vi vilja ha din hjälp. Vi skulle vilja göra en intervju med dig när det passar dig.

Hela undersökningen behandlas anonymt och det är endast vi två studenter och vår handledare Ingrid Lindahl vid Högskolan i Kristianstad som har tillgång till det material som du lämnar till oss via intervjun. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande i undersökningen genom att meddela oss detta.

Härmed ger jag mitt godkännande till att delta i undersökningen:

Datum	Namn
-------	------

Härmed intygar vi att allt material i undersökningen behandlas anonymt.

Annika Hagberg

Tfn: XXX

Malin Lindh

Tfn: XXX

Ingrid Lindahl

Tfn: XXX

Tack på förhand!

Bilaga 2

Intervjufrågor

1. Berätta för mig hur du tänker kring lek?

Hur viktig är leken?

2. I vilket syfte och hur används leken i verksamheten?

Hur använder barnen sin lek?

3. Hur ser du på verksamhetens möjligheter och utrymme till lek?

Finns det speciella tider avsatt för lek?

4. Vad är din roll som pedagog i leken?

Deltar du själv i barns lek? Hur upplever du det?